

повсякденності є життєві проблеми тих осіб, які переважно залишилися безіменними в історії, адже справжня історія робиться не у двірцевих переворотках і не на війнах, а в повсякденній праці людей і, в першу чергу, у трудовій діяльності широких народних мас.

Через різні об'єктивні та суб'єктивні причини приватне життя людини довгий час залишалося осторонь наукових інтересів дослідників. Уникнення вивчення приватної сфери людського життя торкається всіх без винятку прошарків і станів суспільства різних історичних епох. У той же час сфера приватного побуту є важливою з боку дослідження повсякденного життя людей минулого. Особистісно-інтимна сфера, зокрема шлюбно-сімейні відносини, завжди становила і становить найбільшу і найважливішу частину життя людини, без неї не може бути відтворена дійсна модель певного суспільства. Без урахування приватної сфери життя людей значна частина історії неминуче набирає вигляду «мертвої» історії без індивідів. За словами відомого дослідника російської культури Ю. Лотмана, щоб зрозуміти смисл поведінки живих людей і літературних героїв минулого, потрібно знати їх культуру: їх просте, звичайне життя, їх звички, уявлення про світ тощо⁴.

¹ Бродель Ф. Структури повсякденності: можливе і неможливе. – М.: Прогрес, 1986. – Т. 1. – С. 29.

² Комарова О.Д. Об этнографическом подходе к изучению семьи // Семья: традиции и современность. – М.: Ин-т этнографии АН СССР, 1990. – С. 240.

³ Голод С.И. Семья и брак: историко-социологический анализ. – СПб.: ТООТК «Перополис», 1998. – С. 47.

⁴ Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре: Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX века). – СПб.: Искусство-СПБ, 1997. – С. 9.

Ліана Яценко (Переяслав-Хмельницький)

Проблеми гендерної диференціації в «історії жінок»: зарубіжний досвід

Серед численних проблем, що привертають сьогодні увагу науковців, усе помітніше місце починає посідати проблема, пов'язана з різними аспектами гендерної тематики, зокрема тих, що стосуються дослідження «історії жінок».

Підтвердженням цього можуть бути публікації Г.-Ф.Будде, Дж.Скотт, Дж.Лорбер, Л.Репіної, Р.Хоф, О.Ярської-Смирнкової та ін.

Проте основна частка таких праць має зарубіжне походження, висловлені в них думки, окреслені ідеї почасти залишаються «закритими» для вітчизняних дослідників, що певною мірою звужує їх інформаційний простір.

Отже, мета нашої статті – представити на основі теоретичного аналізу зарубіжних джерел провідні лінії розвитку «історії жінок».

Теоретичний аналіз проблеми. Історіографічні дослідження «жіночої тематики» сягають кінця XIX ст., що було спричинено першою хвилею фемінізму.

У 30–50-х рр. XX ст. з'являються праці з історії жінок, але вони присвячувалися зазвичай життєпису вузького їх кола, до якого потрапляли лише ті, хто зробив помітний внесок в історію культури або проявив себе в тих чи інших політичних подіях.

«Історія жінок» як складова міждисциплінарного наукового напрямку («women's studies») сформувалася на Заході наприкінці 60-х – початку 70-х рр. XX ст. Під впливом потужних суспільно-політичних процесів, що мали місце в цей час у Західній Європі, «новий імпульс одержало прагнення надати феміністській свідомості власну історичну ретроспективу». Як наслідок, молоді історики почали досліджувати історію жінок, вважаючи, що «вивчення минулого, як і аналіз сучасності, має спиратися на інформацію, яка стосується обох статей».¹

При цьому набуває поширення розрізнення понять «історія жінок» (або «дослідження про жінок») та «жіноча історія» («жіночі дослідження»). В останньому акцентувалося на значущості життєвої практики, «включенні жіночого життєвого досвіду в межах соціальної та культурної дійсності як основи наукової роботи», ролі науково обґрунтованих висловлювань, спроможних «пояснити керівні суспільні позиції жінок і чоловіків»².

У 1971 р. виходить друком книжка британської дослідниці Е.Джейнуей, в якій проводиться думка про те, що теза «світ належить чоловікові, а місце жінки вдома» є настільки старою та міцно вкоріненою в нашій свідомості й культурі, що «створює ілюзію невідворотності й

боговідвертої істини»³. Заперечуючи правомірність таких поглядів, Е.Джейнуей робить спробу вивчити суспільство, його уявлення та динаміку крізь призму затверджених у культурі відмінностей між статями. Однак повною мірою значущість такої роботи набула усвідомлення лише на початку 90-х рр.

Протягом наступних років «історія жінок» збагатилася значною кількістю ґрунтовних досліджень. Розробка проблематики, методології та концептуального апарату в цій царині здійснювалася завдяки широкому міждисциплінарному співробітництву представників усіх соціально-гуманітарних наук, теоретиків і практиків феміністського руху. Загалом, в «історії жінок» можна виокремити три напрями, кожний з яких «віддзеркалює одну із стадій її розвитку та одну із сторін її нинішнього багатоманітного образу»⁴.

Перший напрям (сформувався на початку 70-х рр.) визначав за мету «поновлення історичного існування жінок», які були «забуті» або «викреслені» з офіційної «чоловічої» історіографії. Його прихильники надавали увагу виявленню та розкриттю невідомих фактів історії жінок різних епох, народів та регіонів. Наприклад, М.П'єттр розподілила всю історію на три досить тривалі етапи, ґрунтуючись на домінуючому на той час образі жінки. На першому етапі (початок історії людства) це був образ «Матері – Прародительниці»; на другому етапі – у деяких стародавніх суспільствах (Єгипет, Рим) й особливо із встановленням християнства та моногамії – образ Жінки – Дружини; на третьому етапі (починаючи з епохи Відродження) – виникає образ Жінки – Особистості. При цьому «підвищення статусу жінки в двадцятому сторіччі не було наслідком якогось лінійного підйому, вільного і поступового наближення до свободи. Навпаки, цей шлях був надзвичайно звивистим»⁵.

Проте такий описовий підхід мав однобічний характер, адже визнавав паралельне існування двох версій: «її історії» («her-story») та «його історії» («his-story»). Відмова від послідовної орієнтації на поєднання цих версій в єдину інтерпретацію, і, як наслідок, відсутність відповідних теоретичних схем і спеціальних дослідних програм призвели до виникнення нових бар'єрів, які поглибили відмежоване становище «жіночої історії»⁶.

У другій половині 70-х рр. набуває оформлення другий напрям, представники якого першій віддавали вивченню відносин панування і підпорядкування між чоловіками і жінками, які історично склалися в патріархальних структурах класових суспільств. Вони намагалися пов'язати «жіночу історію» з історією суспільства та пояснити існування конфліктуючих інтересів та альтернативного життєвого досвіду жінок різних соціальних категорій, спираючись на «феміністські теорії немарксистського спрямування, які запроваджували в традиційний соціально-класовий аналіз вагомий чинник розрізнення статей і визначали статус історичної особи як специфічну комбінацію індивідуальних, статевих, сімейно-групових і класових характеристик»⁷.

У цій інтерпретації спосіб виробництва та відношення власності залишалися базовою детермінантою нерівності між статями, однак її вплив здійснювався опосередковано – через певним чином організовану систему прокреації і соціалізації наступних поколінь у тій чи іншій історичній формі сім'ї, яка могла бути представлена низкою соціально-диференційованих структурних елементів, що відображали класові або станово-групові відмінності⁸.

Однак численні дослідження засвідчили недоречність спрощення схем, в яких та чи інша система відмінностей обиралася як універсальна пояснювальна категорія. З огляду на це, на перетині 1970-1980-х рр. відбувається оновлення феміністської теорії: суттєво розширюється методологічна база міждисциплінарних жіночих досліджень, робляться спроби створення комплексних пояснювальних моделей «жіночої історії». Це стало передумовою теоретичного переосмислення предмету дослідження й перегляду концептуального апарату «жіночої історії», що виявилось у ствердженні розуміння діалектичного характеру зв'язку між нерівністю статей і соціально-класовою ієрархією, а також у перевизначенні понять чоловічого і жіночого з урахуванням їх внутрішньої диференційованості та змінності. Започатковується новий напрям «історії жінок».

Його провідними рисами були: вивчення жінок, які різнилися за своїм соціальним статусом, віросповіданням, етнічним походженням і життєвим досвідом. Тобто пріоритет починає надаватися не історії жінок, а історії відносин між статями. Цей напрям також передбачав «підвищену увагу до значень і смислів, які мало поняття «жінки» в різних країнах у різні епохи, до суб'єктивного переживання історичних змін жінками різних соціальних груп і прошарків, до уявлень про жінок у суспільстві і до жіночої ментальності»⁹.

У 1980 р. ключовою специфічною категорією аналізу стає «гендер», або «стать – рід», який ще називають «соціокультурною статтю». Цей концепт, альтернативний поняттю «стать – секс», мав на меті підкреслити соціальний характер нерівності між статями й виключити біологічний детермінант, що є імпліцитно присутнім у понятті «стать – секс».

Вважається, що на відміну від останнього, гендерний статус і, відповідно, тендерна ієрархія й гендерно-диференційовані моделі поведінки не детермінуються однозначно природою (природні сексуально-репродуктивні відмінності слугують лише основою, канвою, по якій кожне суспільство та культура «вишивають» свій власний малюнок), а задаються «всією, що склалася в суспільстві, системою відносин, до якої потрапляє народжена людина і в якій відбувається її тендерна соціалізація»¹⁰. Іншими словами, уявлення про те, що таке чоловік і жінка, якої поведінки має дотримуватися кожен із них, якими повинні бути відносини між ними, є «не простим віддзеркаленням або безпосереднім продовженням їхніх природних, біологічних властивостей, а становлять продукт культурно-історичного розвитку суспільної людини»¹¹.

За допомогою нової аналітичної категорії була зроблена «спроба описати феномен співвідношення влади між статями без звернення до проблематичного постулату загального «жіночого» досвіду або універсального пригнічення жінок»¹².

Відомими представниками цього напрямку були Б. Андерсон та Дж. Цинссер, які у своїй праці «Їхня власна історія: Жінки в Європі від передісторії до теперішнього часу» (1988) провідною категорією інтерпретації історичного матеріалу визначили гендерний фактор. На переконання авторів, схожість гендерного статусу переважала епохальні, класові та етнічні відмінності, незважаючи на їх значущість¹³.

Гендерними константами були визначені наступні риси: місце жінки в європейському суспільстві встановлювалося за чоловіком, від якого вона залежала; основні обов'язки жінок у сім'ї та по господарству, не виключаючи їх з інших форм праці; праця жінок у домогосподарстві та поза ним завжди вважалася менш важливою, ніж чоловіча; лише незначна частка європейських жінок (переважно ті, хто володів багатством, мав високе становище або талант) долали обмеження, що їх накладало на їхню життєдіяльність суспільство. Але навіть вони стикалися із заданими культурою (зазвичай негативними) уявленнями про жінок і з переконаністю в тому, що жінки мають підпорядковуватися чоловікові.

Незважаючи на це, Б. Андерсон та Дж. Цинссер дотримуються думки про те, що в жінок була своя історія, яку автори простежують, акцентуючи на зміні рольових функцій жінок у суспільстві й виокремлюючи групи жінок «у полях», у церковних установах, у замках і маєтках, у середньовічних містах, а також аналогічні категорії для новоєвропейської історії. У своєму підході Б. Андерсон та Дж. Цинссер керуються думкою про те, що «одну й ту саму історичну подію можна побачити по-різному з різних точок зору різних груп жінок». Як приклад, вони наводять такий факт: «індустріалізація справляла вплив на жінок, які належали до робітничого класу, і жінок середнього класу зовсім різним чином... Те саме є справедливим і для Ренесансу, Просвітництва, Французької революції та для двох світових воєн»¹⁴.

Власну модель комплексного індикатора рівня та якості «жіночої свободи» розробила Дж. Келлі, поклавши в її основу чотири взаємопов'язані критерії: суспільну регламентацію жіночої сексуальності, порівняно з чоловічою; приписані жінкам ролі у господарській та політичній галузях, включаючи їх доступ до власності, влади, освіти, професійного навчання тощо; роль жінки в культурному житті суспільства, у формуванні суспільного світогляду; систему уявлень щодо ролі жінок і загалом щодо рольових функцій статей у суспільній свідомості, в мистецтві, літературі та філософії¹⁵.

Однак самі по собі гендерні відмінності ще не вказують на те, чому відносини між чоловіками та жінками постійно передбачають панування й підпорядкування, тобто не дають відповідь на запитання, яким чином вони складаються, відтворюються і трансформуються в різних контекстах повсякденного буття. Тому, будучи «фундаментальним організуючим принципом для опису й аналізу відмінностей в історичному досвіді жінок і чоловіків, у їхніх соціальних позиціях і поведінкових стереотипах..., категорія гендера має бути методологічно орієнтована на підключення до більш генеральної пояснювальної схеми»¹⁶.

Отже, гендерні моделі «конструюються» суспільством, приписуються інститутами соціального контролю та культурними традиціями. Але водночас гендерна приналежність виявляється вбудованою в структуру всіх суспільних інститутів, і відтворення гендерної свідомості на рівні індивіда підтримує систему панування і підпорядкування, що склалася, а

також розподіл праці за гендерною ознакою. Зрозуміло, що в цьому контексті гендерний статус постає як один із конструюючих елементів соціальної ієрархії та системи розподілу влади, престижу та власності, поряд із расовою, етнічною та класовою приналежністю¹⁷.

Наведені характеристики гендерного аналізу дають змогу твердити про його переваги. Інтегративний потенціал гендерно-орієнтованих досліджень не міг залишити байдужими тих дослідників, які прагнули «повернути історії обидві статі»¹⁸. Гендерний підхід швидко набув значного поширення, рекрутуючи нових і нових послідовників.

Так, у 1980 р. у змісті «gender studies» («гендерних досліджень») зароджується гендерна історія як наступниця «історії жінок». Однак ішлося не про зміну назви, а про радикальну зміну дослідницької парадигми. Центральним предметом досліджень стає вже не історія жінок, а історія гендерних відносин, тобто тих самих відносин між чоловіками і жінками, які, будучи одним з найважливіших аспектів соціальної організації, особливим чином виражають її системні характеристики і структурують відносини між індивідами, котрі усвідомлюють свою гендерну приналежність у специфічному культурно-історичному контексті («гендерна ідентичність»).

У новому понятті «гендера» його прихильники вбачали адекватний засіб здійснення історичного аналізу та ефективну протидію «крайнощам постструктуралістських психоаналітичних інтерпретацій, які наголошували на незмінності умов бінарної опозиції чоловічого й жіночого початків, базовану на наступності її глибинних психологічних засад, і зводили пояснення процесу формування і відтворення статевої ідентичності до індивідуального сімейного досвіду суб'єкта, абстрагуючись від структурних обмежувачів та історичної специфіки»¹⁹.

На відміну від «чистих психоаналітиків», гендерні історики надають великої значущості саме цим останнім факторам, виходячи з уявлення про комплексну соціокультурну детермінацію відмінностей та ієрархії статей і аналізують їх функціонування і відтворення в макроісторичному контексті. При цьому обов'язково змінюється загальна концепція соціально-історичного розвитку, оскільки вона має включати і динаміку гендерних відносин.

Провідні теоретико-методологічні положення гендерно-історичних досліджень в оновленому вигляді були сформульовані американським істориком Дж. Скотт. У її трактуванні слово «гендер» не просто «позначало відмову від біологічного детермінізму, що мався на увазі при використанні таких термінів, як стать або статевої відмінності. Для історії цей момент мав вирішальне значення, оскільки знімав питання про позаісторичність статі, незмінність «жіночого початку» – про поняття, яке породжувало постійні суперечки щодо «природи жінки» і слугувало для обґрунтування її залежного становища»²⁰.

Ще одним важливим атрибутом терміну «гендер» стала акцентуація взаємного співвіднесення і взаємозумовленості понять «чоловічого» і «жіночого», що робило неможливим їх ізольований аналіз.

На думку Дж. Скотт, гендер є способом, який забезпечує можливість «посилання на виключно соціальне коріння суб'єктивних ідентичностей чоловіків і жінок», способом «позначення культурних конструкцій – соціального походження ідей щодо притаманних жінкам і чоловікам ролей». Використання гендера «підкреслює всю систему відносин, яка може включати стать, але не детермінується безпосередньо статтю, так само, як і не детермінує сексуальність». Завдання адаптації нової категорії до історичних досліджень передбачає «примирення теорії, яка була виражена в загальних та універсальних термінах, та історії, яка займалася дослідженнями контекстуальної специфічності і фундаментальних змін»²¹.

У визначенні Дж. Скотт наголошується на зв'язку між двома твердженнями: 1) гендер є складовим елементом соціальних відносин, що ґрунтуються на чітких відмінностях між статями; 2) гендер – це первинний спосіб позначення владних відносин²².

Поняття «гендер» було наповнене вагомим змістом й охарактеризовано специфічним поєднанням чотирьох нерозривно пов'язаних підсистем.

Перша підсистема – комплекс культурних символів, які викликають у членів спільноти, котрі належать до певної культурної традиції, численні й почасти суперечливі образи.

Друга підсистема – нормативні установи, які визначають спектр можливих інтерпретацій змістових значень наявних символів і знаходять свій вираз у релігійних, педагогічних, наукових, правових та політичних доктринах.

Третя підсистема – це соціальні інститути та організації, які охоплюють не лише родичівство, шлюб, сім'ю і домогосподарство, а й такі гендерно-диференційовані інститути, як

ринок робочої сили, система освіти і державний устрій, усі соціальні відносини і політичні інститути, які різною мірою структуруються гендером.

Четверта підсистема – суб'єктивна гендерна ідентичність. Її визначальна роль полягає в тому, що «реальні чоловіки і жінки не завжди або не достеменно виконують приписи їх суспільства або наших аналітичних категорій. Історики мають, замість цього, вивчити способи, якими конституюється гендерна ідентичність (гендерна самосвідомість), і віднести свої знахідки до вже наявного ряду сфер діяльності, соціальних організацій та історично специфічних культурних репрезентацій»²³, тобто до перших трьох підсистем.

Інтенсивне вивчення проблем гендерної диференціації значною мірою зумовило зміну традиційних для історіографії оцінок та інтерпретації історії ранішого нового часу. Відбувається посилення жорсткості гендерної ієрархії. Такі тенденції простежуються в різних за характером джерелах і в усіх аспектах життєдіяльності соціуму, але передумови цих явищ до нині залишаються не до кінця з'ясованими.

Можна виокремити дві провідні тенденції, які визначають траєкторію жіночої і гендерної історії. Перша з них ґрунтується на твердженні про те, що прискорення темпів диференціації завдань в економіці та управлінні зумовлює необхідність їх централізованої координації. «Мірою того, як суспільства стають більш складними, влада переходить нагору і загалом до рук небагатьох чоловіків, а більшість жінок залишається внизу»²⁴.

Друга тенденція полягає в намаганнях виправдати відокремлення жінок від влади й авторитету за допомогою зведення гендерних відмінностей до деякої системи опозицій, що мають ярлики – «чоловіче» та «жіноче». Якості, що нібито притаманні жінкам, протиставляються «чоловічим». Згідно з цим підходом, визначальною характеристикою жінок є пасивність, а чоловіків – активність, жінки описуються як емоційні, чоловіки – як інтелектуальні, жінки постають «за природою» турботливими, чоловіки – «за природою» честолюбними»²⁵.

Сучасні гендерні дослідження занурюються, хоча й нерівномірно, майже в усі галузі історичної науки. Нині історія жінок і гендерна історія у широкому сенсі становлять великий міждисциплінарний простір, що охоплює соціально-економічний, демографічний, соціологічний, інтелектуальний виміри. Саме орієнтація на подолання гендерно-історичної автономії та налаштованість на комплексні дослідження найвищого рівня є провідними рисами нового напрямку, що поступово набуває чіткого окреслення.

Провідною ознакою має стати винайдення шляхів зближення та поєднання гендерної історії з іншими історичними дисциплінами. Але її рух до інтеграції гальмується тією самою людською суб'єктивністю, вивченню якої в гендерній історії надається підвищена увага – «жіноче питання» настільки домінує в свідомості дослідників, що почасти «історія гендерних відносин» знов-таки виявляється розколотою на ту ж саму «жіночу історію», яку тепер називають «гендерною історією жінок», і «гендерну історію чоловіків», яка лише започатковується і має на меті доповнити свою «жіночу половину». Однак це доповнення значною мірою повторює тернистий шлях останньої.

¹ Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: Новая картина европейского прошлого: Очерки. Хрестоматия. – М.: Рос.полит.энциклопедия, 2002. – С. 9.

² Хоф Р. Возникновение и развитие гендерных исследований // Пол. Гендер. Культура / Под ред. Э. Шоре, К. Хайдер. – М., 1999. – С. 27.

³ Janeway E. Man's World, Woman's Place: a Study in Social Mythology. – N.Y., 1971. – С. 7.

⁴ Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: Новая картина европейского прошлого: Очерки. Хрестоматия. – М.: Рос.полит.энциклопедия, 2002. – С. 9.

⁵ Piettre M. La condition feminine a travers lessages. – P., 1974. – С. 309.

⁶ Будде Г.-Ф. Пол истории // Пол. Гендер. Культура / Под ред. Э. Шоре, К. Хайдер. – М., 1999. – С. 132.

⁷ Хоф Р. Возникновение и развитие гендерных исследований // Пол. Гендер. Культура / Под ред. Э. Шоре, К. Хайдер. – М., 1999. – С. 27.

Хоф Р. Возникновение и развитие гендерных исследований // Пол. Гендер. Культура / Под ред. Э. Шоре, К. Хайдер. – М., 1999. – С. 11.

⁸ Liberating Women's History: Theoretical and Critical Essays / Ed. by B.A. Carroll. – Urbana, 1976. – С. 385–399.

⁹ A History of Women in the West / Gen. eds. G. Duby, M. Perrot. – Cambridge (Mass.). – 1992. – V. 1. – С. 19.

¹⁰ Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: Новая картина европейского прошлого: Очерки. Хрестоматия. – М.: Рос.полит.энциклопедия, 2002. – С. 12.

¹¹ Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: Новая картина европейского прошлого: Очерки. Хрестоматия. – М.: Рос.полит.энциклопедия, 2002. – С. 13.

- ¹² Хоф Р. Возникновение и развитие гендерных исследований // Пол. Гендер. Культура / Под ред. Э. Шоре, К. Хайдер. – М., 1999.
- ¹³ Anderson D.S., Zinsser J.P. A History of Their Own: Women in Europe from Prehistory to the Present. – N.Y., 1988. – 120.
- ¹⁴ Anderson D.S., Zinsser J.P. A History of Their Own: Women in Europe from Prehistory to the Present. – N.Y., 1988. – 15–19
- ¹⁵ Kelly J. Women. History and Theory. – Chicago, 1984. – С. 23–25.
- ¹⁶ Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: Новая картина европейского прошлого: Очерки. Хрестоматия. – М.: Рос.полит.энциклопедия, 2002. – С. 13.
- ¹⁷ Epstein С.Е. Deceptive Distinctions: Sex, Gender? And the Social Order. – New Haven – N.Y., 1988.; The Social Construction of Gender / Eds. by J. Lorber, S.A. Farrell. – New Park, 1991.
- ¹⁸ Davis N.Z. «Women's History» in Transition: The European Case // Feminist Studies. – 1976. – № 3. – С. 83–103.
- ¹⁹ Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: Новая картина европейского прошлого: Очерки. Хрестоматия. – М.: Рос.полит.энциклопедия, 2002. – С. 14.
- ²⁰ Scott J.W. Gender: A Useful Category of Historical Analysis // American Historical Review. – 1986. – Vol. 91. – № 5. – С. 1053–1075.
- ²¹ Скотт Джоан. Гендер: Полезная категория исторического анализа // Введение в гендерные исследования. Ч. II. Хрестоматия / Под ред. С. Жеребкина. – Харьков – СПб., 2002. – С. 420.
- ²² Скотт Джоан. Гендер: Полезная категория исторического анализа // Введение в гендерные исследования. Ч. II. Хрестоматия / Под ред. С. Жеребкина. – Харьков – СПб., 2002. – С. 422.
- ²³ Скотт Джоан. Гендер: Полезная категория исторического анализа // Введение в гендерные исследования. Ч. II. Хрестоматия / Под ред. С. Жеребкина. – Харьков – СПб., 2002. – С. 424.
- ²⁴ Becoming Visible: Women in Europe History / Eds. by R. Bridenthal et. al. – 2nd ed. – Boston, 1987. – С. 11.
- ²⁵ Becoming Visible: Women in Europe History / Eds. by R. Bridenthal et. al. – 2nd ed. – Boston, 1987. – С. 12.

Мирослава Смольницька (Київ)

Усні свідчення жінок літнього віку як джерело реконструкції жіночого повсякдення

Протягом останніх тридцяти років історіографія значно розширила «територію» історика та збагатила арсенал пізнавальних технік. Нові напрями розвинулися з поглибленого вивчення, зокрема історії повсякдення, гендерних студій і так званих «жіночої історії», соціальної антропології тощо¹.

У західній історіографії згадані напрями пройшли період становлення від не сприйняття ідей і форм писання офіційною наукою до визнання і зацікавлення тематикою науковців із різних країн, особливо масштабно розвивалася історія повсякдення. У кінці ХХ на початку ХХІ ст. спостерігаємо успішний процес перенесення західних методологій на пострадянський простір.

Звернувшись до узагальнених досліджень щодо історії повсякдення, її предмету та методу, виконаних вітчизняними і зарубіжними науковцями, маємо всі підстави говорити про те, що поняття «повсякдення» має різноманітні трактування, а проблематика охоплює широке коло питань.

Загалом у західній історіографії сформувався два підходи в реконструкції історії повсякдення: історично-антропологічний та з позицій вивчення «мікроісторії» звичайних людей. Спільним для обох було те, що нове розуміння історії зародилося як «історія знизу» чи «зсередини», даючи голос «маленькій людині», жертві модернізаційних процесів². Тобто дослідники в своїх пошуках звернулися до вивчення тих груп, прошарків і верств суспільства, які донедавна, згідно офіційної науки, не заслуговували на те, щоб про них говорити.

Однією з малодосліджених в українській історіографії є проблема жіночого повсякдення, яке можна відтворити в кількох вимірах: з погляду так звані «жіночої історії», або ж у розрізі гендерних студій. У першому випадку передбачається «поповнення загальної картини життя жінок насамперед сім'ї фактичним матеріалом, у другому – аналіз жіночого повсякдення тісно взаємопов'язаний з темою розподілу владних повноважень у суспільстві і гендерним аспектом такого розподілу»³.

Обираючи темою вивчення повсякдення тих чи інших груп людей, дослідник у процесі пошуку матеріалу та відтворення історичних процесів керується власним розумінням взаємодії